

Una Introducció a l'Obra Catalana de Ramon Llull

Prof. Dr. Jaume Medina Casanovas
Universitat Autònoma de Barcelona
jaume.medina@uab.cat

RESUM: En el present treball es fa un recorregut a través de la poesia i de la prosa de Ramon Llull escrites en llengua catalana, tot examinant-ne les particularitats i els diversos intents d'edició al llarg de la història. Pel que fa a la poesia, són estudiats els diversos gèneres i així mateix es dona el títol i les característiques principals de cada una de les composicions. Pel que fa a la prosa, després d'indicar les col·leccions en què s'han anat publicant les diverses obres, són considerats els recursos d'estil de què es valgué l'autor, així com els trets característics més significatius de la seva llengua.

Mots clau: Ramon Llull; Literatura catalana; Poesia; Prosa; Retòrica.

ABSTRACT: This essay is an overview through the Catalan poetry and prose written by Ramon Llull, considering their peculiarities and the several attempts to publish them throughout history. As far as the poetry is concerned, several genres are studied, as well as given the title and the main characteristics of each of the compositions. As far as the prose is concerned, after indicating the collections where the different works had been published, the styles used by the author are considered, as well as the main characteristics of his language.

Key-words: Ramon Llull; Catalan Literature; Poetry; Prose; Rhetoric.

Tot i que les obres de Ramon Llull van ser tingudes en consideració i estima – o, en el pitjor dels casos, jutjades dignes de condemna– des dels mateixos moments que varen veure la llum, no va ser fins a temps molt recents que hom les començava a valorar del punt de vista del seu significat estrictament literari. Les raons obeeixen a causes ben diverses; d'una banda, al fet que el mateix Llull posava sempre per damunt dels interessos literaris l'objectiu principal de la seva obra: la predicació de la fe cristiana entre els infidels; d'una altra, al fet que els lectors de les obres lul·lianes (persones cultes, que solien preferir els textos llatins als escrits en la llengua vulgar) sovint atengueren més al contingut de les doctrines teològiques i filosòfiques del Doctor Il·luminat que no pas a l'estil i a l'expressió literària que les vehiculava.¹ Al segle XV, l'humanista de Mallorca Ferran Valentí va ser el primer a escriure una lloança de Ramon Llull com a escriptor en llengua materna.² Calgué esperar,

---

¹ Sobre aquesta qüestió, vegeu: JORDI RUBIÓ I BALAGUER, *Alguns aspectes de l'obra literària de Ramon Llull*, dins: RAMON LLULL, *Obres essencials*, I, Barcelona 1975, 85-111 (d'ara endavant: OE), i "L'expressió literària en l'obra lul·liana", *Estudios Lulianos*, V, 1961, 133-144; l'un i l'altre han estat recollits amb posterioritat a: JORDI RUBIÓ I BALAGUER, *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona 1985, 248-299 i 300-314. El concepte de "valor literari de l'obra lul·liana" va ser expressat per primera vegada per l'autor en el primer d'aquests dos estudis.

² "Aquest lo qual totes aquestes coses ha fetes e acabades, és stat lum, glòria e honor de la gran illa bal·lear, doctor e mestre sobre tots los altres [...], mestre Remon Llull, nat per claríssims parents e per virtuts fet noble, les quals són vertader e indubitat mitjà de nobilitat havedora e seguidora. Aquest ha volgut tantes e tals coses en lengua vulgar e materna tractar e deduir, jatisia per donar a molts entendre en a aquells ensenyar, haja en altres lengües tal doctrina escrita e posada". Vegeu: FERRAN VALENTÍ,

tanmateix, fins a l'entrada del segle XIX per trobar qui valorés la qualitat de la producció literària lul·liana: devers 1806, Jovellanos, des del seu empresonament al mallorquí castell de Bellver, on llegia les obres de Ramon,³ deixava escrit que a aquest “deben la lengua y la poesía catalana su majestad y esplendor”. Poc temps després era el berlinès Adolf Helfferich qui, en la seva obra *Raymund Lull und die Anfänge der katalonischen Literatur* (1858), tornava a insistir en el valor literari de les obres de lul·lianes. Només a un any de distància, el mallorquí Jeroni Rosselló publicava a Palma les *Obras rimadas de Ramon Llull* i, més endavant, iniciava la publicació dels tractats en prosa catalana.

Ramon Llull havia entrat en el món de les lletres per la porta de la poesia.⁴ Durant l'etapa de la seva vida que ocupa tota la seva joventut fins als temps de la conversió, conreà en la llengua materna la poesia profana.⁵ Tanmateix, no s'ha

---

Traducció de les Paradoxa de Ciceró. Parlament al Gran e General Consell. Text, introducció i glossari de JOSEP M. MORATÓ I THOMÀS doctor en Lletres, Barcelona 1959, 41.

³ Sobre aquest iniciador del *lul·lisme literari*, vegeu el que diu JORDI RUBIÓ I BALAGUER a *Ramon Llull i el lul·lisme*, 302: “La manifestació abans transcrita de Jovellanos té el mèrit de la prioritat cronològica, però el seu autor no l'hauria probablement formulada mai si els lleures forçosos del captiveri a Bellver no l'haguessin dut a llegir alguns dels manuscrits de Ramon Llull existents a Sant Francesc, i des del castell no hagués vist el puig de Randa, al qual va pujar abans d'acomiar-se de l'illa l'any 1808. El franciscà P. Campins que li portava els manuscrits de la llibreria del convent quan anava al castell a dir missa, alguna espurna li devia comunicar de l'entusiasme difús als cercles intel·lectuals mallorquins per l'obra lul·liana...”

⁴ Les obres poètiques de Ramon Llull han conegut diverses edicions, entre les més importants de les quals es troben: JERONI ROSSELLÓ, *Obras rimadas de Ramón Llull*, Mallorca 1859; RAMON LLULL, *Poesies*, per RAMON D'ALÒS-MONER, Barcelona 1925; RAMON LLULL, *Poesies*, dins: OE, I, 1271-1384, *Introducció* i edició de JOSEP ROMEU I FIGUERAS; RAMON LLULL, *Poesies*. A cura de JOSEP ROMEU I FIGUERAS, Barcelona 1988. Entre els estudis més importants sobre el Llull poeta, figuren: MANUEL DE MONTOLIU, *Ramon Llull, poeta*, dins: *Ramon Llull i Arnau de Vilanova*, Barcelona 1958, 89-105; JOSEP M. CAPDEVILA, “La poesia en prosa de Ramon Llull”, *Quaderns de Poesia* 4 (1935), 1-5; JOSEP SEBASTIÀ PONS, “Les oeuvres rimées de Raymond Lulle”, *Annales du Midi* LXIX (1937), 186 ss.; PERE FONT I PUIG, “Llull i la categoria estètica del poètic”, *Quaderns de Poesia* 4 (1935), 17-20; MARCELINO MENÉNDEZ PELAYO, *La poesía mística en España* (1881), dins: *Obras completas*, VII Santander, 1941; “Edición Nacional”, 84 ss.; G. M. BERTINI, “La poesia de Ramon Llull”, *La Paraula Cristiana*, XX, (1934), 355 ss.; MIQUEL CALDENTEY, *Introducción a la poesía de Ramón Llull*, dins: RAMON LLULL, *Obras literarias* Madrid 1948; 1005-1010; AMADEU PAGÉS, “Le ‘Desconort’ ou le ‘Découragement’ de Ramon Llull”, *Annales du Midi*, L (1938), 133 ss.; ALFONS SERRA I BALDÓ, “Les vies de la versificació de Llull”, *Quaderns de Poesia*, 4 (1935), 21 ss.; JORDI RUBIÓ, “Sobre la prosa rimada de Ramon Llull”, *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, V, Madrid 1954, 307-318, dins: *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona 1985, 234-247; JORDI RUBIÓ I BALAGUER, *Alguns aspectes de l'obra literària de Ramon Llull*, dins: *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona 1985, 248-299, especialment les pàgs. 271-279; JOSEP ROMEU I FIGUERAS, “Interpretació del ‘Cant de Ramon’”, de Llull”, *Serta philologica* F. Lázaro Carreter, II, Madrid 1983, 449-463; MARTÍ DE RIQUER, *Història de la literatura catalana. Part antiga*. Vol. I, Barcelona 1984 (4), 326-336: *Les obres rimades de Ramon Llull*. Altrament, els poemes de Ramon Llull han conegut nombroses traduccions al castellà, al francès, a l'italià, a l'anglès, a l'alemany i al llatí.

⁵ La *Vida coetània*, 2-4, explica el procés que va dur Ramon Llull a la conversió en els moments en què es dedicava a compondre un poema per a una dona de la qual estava follament enamorat: “2. Recompta primerament e ans de totes cosas que stant ell sanascal e maior dom del super illustra senyor Rey de Mallorques, com fos en la plenitut de la sua iouentut es fos donat en la art de trobar e compondra cansons e dictats de las follias de aquest mon, stant vna nit dins la sua cambre sobra lo bancal del seu llit ymaginant e pensant vna vana canso e aquella scriuint en vulguar per vna sua anamorada la qual llauors d amor vil e fada amaua, com donchs tingues tot lo seu enteniment ences e ocupat en dictar aquella vana canso, remirant a la part dreta vahe nostre senyor deu Jhesuxrist pengant en creu molt dolorat e apassionat. Lo qual vist hac gran temor en simatex e lexant totes aquelles cosas que tenia enfre les mans anas metra en lo llit e vas colgar. / 3. E lo sent dema de mati leuant sa, no curant de la visio que la nit pessada hauia hauda, torna a dictar aquella vana e folla canso que comensada hauia, e com altra veguada aquella hora e en aquell loch matex tornas a ascriura e a dictar aquella matexa canso altra veguada nostro senyor li aparech en creu en aquella forma matexa, de la qual visio ell molt pus spauentat que no de la primera, lexades totes cosas, anas metra en lo llit. Jatsia per axo aquella folla voluntat ell no lexa, ans be apres pochjs jorns tornant ell en acabar aquella canso e no curant daquellas visions marauellosas fins que

conservat ni una simple mostra de la producció lul·liana d'aquesta època: només se sap, pel que va dir-ne anys després, que es penedia d'haver compost seguint una “art tan vil”⁶ com la dels joglars i trobadors, l'obra dels quals –assegurava– “és tota plena de pudors e d'orrees e de sutzetats”.⁷ Però, bé que a partir de la conversió abandonava les desviades intencions d'aquella art (per la qual “són dones desmaridades e poncelles corrompudes e ensutzades”),⁸ no deixà pas d'emprar-ne, tanmateix, els mitjans. En efecte, transformat en trobador de Déu i de la Verge, continuà servint-se per als seus propòsits tant dels gèneres, com de les formes mètriques i dels procediments estilístics que havien estat creats en vistes a la comunicació d'uns pensaments i d'uns sentiments purament profans per la primera escola poètica coneguda en llengua vulgar: la dels trobadors occitans. És això el que explica, d'altra banda, l'abundància dels provençalismes en la poesia lul·liana, tot i la consideració que Ramon ha merescut de patriarca de la poesia catalana.⁹

No totes les obres rimades de Ramon Llull són d'una alta qualitat poètica, ni tota la poesia d'aquest autor es troba exclusivament en les seves obres rimades. En efecte, el mestre se serví en moltes ocasions del vers com a recurs merament mnemotècnic: així ho deia, per exemple, en la *Lògica d'Alatzell* (una obra didàctica que manifestava haver escrit “en rimes e-n mots qui són plans, / per tal que hom pusca mostrar / lògica e filosofar”) i també en *Medicina de pecat* (un extensíssim tractat en vers amb temàtica moral, en què afirmava: “lo qual vull que sia rimat, / car mills pot ésser decorat”, on “decorat” significa “après de cor”), o bé, encara, en els *Proverbis d'ensenyament*, de temàtica així mateix moral i escrits sota la forma de noves rimades. Però bé cal deixar consignat que en algunes d'aquestes composicions de caire filosòfic o teològic expressades en vers, s'hi troben moments d'una gran força i finor lírica i d'una eminent elevació d'esperit. Un sol exemple bastarà per a il·lustrar-ho:

Quan par l'estela en l'albor
e s'aparèllon tuit li flor
que el sol montiplic llur color
d'esperança,
mi vest d'alegrança
d'una douçor, confiança
que hai en la Dona d'amor.
[*Medicina de pecat, D'esperança, v. 1-7*]

---

tersament quarte e quinta li aparech. 4. Per les quals aparicions axi souinegades ell molt spauentat cogita que volien dir aquelles visions ten souinegades, e lo stimol de la consciencia li dictaua que nostro senyor Deu Jhesuxrist no volia altra cosa sino que lexant lo mon totalment se donas a la sua seruitut. E com d'altra part arguis en simatex esser indigne de seruir lo, atesa la vida que fins en aquell dia hauia tinguda, stech molt acongoxat tota aquella nit pregant nostro senyor quel illuminas, e remirant en sí matex la gran mansuetut paciència e misericordia la qual nostro senyor ha en vers los peccados, confortas e hac vertedera confiansa ab nostro senyor que no obstant la vida que fins en aquell jorn hauia tinguda, voluntat era de nostro senyor que ell totalment se donas en sa seruitut.” *Vida e actes del reuerend mestra Ramon Llull*; dins: *Vida de Ramon Llull. Les fonts escrites i la iconografia coetànies*. Presentades per MIQUEL BATLLORI i J.N. HILGARTH, Barcelona 1982, pp. 13-14.

⁶ Cf. *Libre de contemplació*, cap. CXVIII (*Com hom se pren guarda de ço que fan los joglars*), dins: OE II, p. 357. Dels joglars, Llull deia que “són los pus enujosos hòmens, e-ls pus proxòvols, e-ls pus mentiders e-ls pus reprenedors que neguns hòmens qui sien en tot lo món”; al cap. LVIII del *Libre d'Evast e d'Aloma e de Blaquerna* definia els joglars com a “enemics de l'honor de Jesucrist” (OE I, p. 194).

⁷ Cf. *ibid.*, cap. CXLIII, dins: OE II, p. 420. Dels trobadors, Llull deia que “per luxúria són loadors e cantadors”.

⁸ Cf. *ibid.*, cap. CXVIII, dins: OE II, p. 356.

⁹ Va ser MANUEL MILÀ i FONTANALS, *De los trovadores en España*, Barcelona 1861, pp. 467-468, qui primer donà aquest títol a Ramon Llull.

Hi ha, en canvi, obres de Llull en prosa, on el lector es troba sorprès per la poesia que traspuen. Tal és el cas, per exemple, del *Libre d'Evast e d'Aloma e de Blaquerna* i, particularment, del *Libre d'amic e Amat*, on hom pot gaudir de les més afinades perles del lirisme lul·lià: “[26]. Cantaven los aucells l'alba, e despertà's l'amic, qui és l'alba; e los aucells feniren lur cant, e l'amic morí per l'Amat, en l'alba.” O, més endavant: “[146]. Vedà la paraula l'Amat a son amic, e aconsolava's l'amic en l'esguardament de son Amat.” O, encara: “[118] Enlumenà amor lo nuvolat qui-s més enfre l'amic e l'Amat, e féu-lo enaixí lugorós e resplendent con és la luna en la nit e l'estel en l'alba e lo sol en lo dia e l'enteniment en la volentat. E per aquel nuvolat tan lugorós se parlen l'amic e l'Amat.” I així fins a la fi del llibre.

Llull, doncs, se serví de la poesia, com del conjunt de la seva obra, per als seus propòsits missioners, i és per això que els temes de les seves composicions poètiques giren entorn de la fe cristiana –que l'autor maldava per demostrar– i de la divinitat, de la qual infatigablement feia la lloança. Així mateix, els gèneres emprats per Ramon procedeixen de la lírica trobadoresca: *Lo Concili*, per exemple, té ressons del sirventès de croada;¹⁰ i els poemes del *Libre d'Evast e d'Aloma e de Blaquerna* s'acosten al gènere de la “cançó”.¹¹ Al seu torn, per a la mètrica, se serví tot sovint de la forma de les noves rimades trobadoresques i també del vers alexandrí, de procedència francesa, així com d'alguns recursos manllevats a la poesia musulmana. Tanmateix, en alguna ocasió l'autor s'excusava d'haver comès irregularitats: “E no fem força si en alguns verses ha mais síl·labes que en altres”, manifestava al pròleg de *Los cent noms de Déu*, on recalca encara: “açò sostenim per ço que millor matèria puscam posar en aquest llibre”. Bé val la pena de remarcar, en fi, que algunes de les seves composicions eren pensades per al cant: a l'obra acabada d'esmentar, recordava que “aquesta llausor se diu en així com fa *Gloria Patri* en los *Salms*”, a les *Hores de nostra Dona* indicava que les noves rimades s'havien de cantar al “so dels himnes”, i a la fi del *Desconhort* deixava escrit que el poema “canta's en lo so de Berart”.

L'abast de la poesia lul·liana es pot reduir bàsicament a tres grups: els poemes lírics de caràcter trobadoresc, els poemes de metre èpic francès i els poemes de caire popular (entre els quals se solen incloure també els d'intenció didàctica).¹²

---

¹⁰ El sirventès és un “gènere poètic trobadoresc de temàtica denunciadora diversa –moral, política, bèl·lica, satírica, d'atac personal, àdhuc de discussió literària, etc.–, escrit en un estil molt viu i animat, fins i tot agressiu i virulent, i que admetia diverses modalitats formals i genèriques. Era cantat amb la melodia d'una cançó preexistent, a la qual manllevava també la forma estròfica i mètrica”. (cf.: JOSEP ROMEU I FIGUERAS, dins: *Diccionari de la literatura catalana*. Sota la direcció de Joaquim MOLAS i JOSEP MASSOT I MUNTANER. Barcelona 1979, p. 677, s.u. *sirventès*).

¹¹ “En la lírica dels trobadors, la cançó fou el vehicle propi de l'expressió amorosa i exigí l'acompanyament d'una melodia original, encara que alguns autors adoptessin tonades ja conegudes. Solia compondre's de cinc a set estrofes o cobles que acabaven en una o dues tornades on se situava el ‘senhal’ o pseudònim poètic de la dama a la qual s'adreçava el poema.” (cf.: ROSA CABRÉ I MONNÉ, dins: *Diccionari de la literatura catalana*, citat a la nota anterior, p. 125, s.u. *cançó*).

¹² Les composicions, d'acord amb llur ordre aproximadament cronològic, són les següents:

1.- *Compendi de la lògica d'Alatzell*. (Montpeller 1271-1272). Composició didàctica, escrita originàriament en àrab i traduïda posteriorment al llatí i al català, d'un total de 1.612 octosíl·labs aplegats. Llull hi dona a conèixer les seves idees filosòfiques (Sobre aquest poema, vegeu: JORDI RUBIÓ I BALAGUER, “La Lògica del Gazzali, posada en rims per en Ramon Llull”, *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, V/1, 1913-1914, 311-354, dins: *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona 1985, 111-166).

2.- *Lo Pecat d'Adam*. (Perpinyà 1282). Composició didàctica, escrita per respondre a una qüestió teològica formulada per Jaume II de Mallorca, d'un total de 200 versos (Sobre aquest poema, vegeu: FRANCESC DE B. MOLL, “L'opuscle de Ramon Llull sobre el pecat d'Adam. Assaig d'edició crítica”, *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, 1932, 297-310, dins: *Textos i estudis medievals*, Barcelona 1982, 25- 41).

3.- *Regles introductòries*. (Montpeller 1283?). Composició didàctica, mancada d'interès des del punt de vista literari, en cinc cobles monorimes de vint alexandrins.

Però el gruix de la seva producció, Ramon Llull el va escriure en prosa. Es balaeix de pensar que un home sol hagi pogut escriure tant: gairebé tres-centes obres, cinquanta-dues de les quals es conserven en català. Va ser Mateu Obrador i Bennàssar (1853-1909) qui el 1906 en va iniciar l'edició, continuada el 1913 per Salvador Galmés i Sancho (1876-1951): fins al 1950 foren publicats vint-i-un toms, que contenen quaranta obres.¹³ Al seu torn, des del 1990 el Patronat Ramon Llull té

4.- *A vós, dona verge santa Maria*. (Montpeller 1274-1283). Composició de caràcter trobadoresc, d'un total de vint versos distribuïts en dues estrofes de vuit més una tornada de quatre. Forma part del *Blaquerna* i és dita per un canonge als tafurs, goliards i arlots que bevien, cantaven i ballaven a la taverna, al so dels instruments musicals.

5.- *Sènyer ver Déus, rei gloriós*. (Montpeller 1274-1283). Composició igualment de caràcter trobadoresc, de cinc estrofes de nou versos amb rimes *abababcb* (*a* i *b* octosil·làbics, *c* tetrasil·làbics) més dues tornades de quatre versos amb rimes *bcb* (*b* octosil·làbics, *c* tetrasil·làbics). El poema es troba també al *Blaquerna*, on l'emperador encomana al bisbe de dir al joglar de Valor que canti aquestes cobles a la cort de Roma.

6.- *Los cent noms de Déu*. (Roma 1285). Composició en tercines monorimes, d'un total de 1.009 versicles dividits en cent capítols, un per a cada un dels noms de Déu. El poeta hi precisa que ha d'ésser cantada "en així com fa *Gloria Patri* en los Salmos".

7.- *Hores de nostra Dona santa Maria*. (1290-1293?). Composició dividida en set parts, una per a cada una de les hores canòniques, i escrita en noves rimades amb versos aparellats, que Llull preceptua cantar "al so dels himnes".

8.- *Plant de la Verge*. (1290-1293?). Composició escrita en 32 estrofes monorimes de 12 versos alexandrins cadascuna, amb un total de 384 versos. El tema és el dolor de la Mare de Déu davant la passió de Jesucrist.

9.- *Proverbis rimats de l'Arbre exemplifical*". (Roma 1295-1296). Es troben a la quinzena part de *l'Arbre de la ciència*, capítols II (*Del tronc de l'arbre exemplifical*), apartat 12 (*Dels proverbis del tronc maternal*), IV (*Dels rams de l'arbre exemplifical*), apartat 7 (*Dels proverbis del ram imperial*), a-g, i VI (*De les flors de l'arbre exemplifical*), apartats 14-17 (*Dels proverbis de la flor eviternal; Dels proverbis de la flor maternal; Dels proverbis de la flor cristinal; Dels proverbis de la flor divinal*).

10.- *Dictat de Ramon*. (Barcelona 1299). Composició de tema didàctico-teològic entorn d'alguns articles de la fe, adreçada al comte-rei Jaume II, escrita en noves rimades i amb un total de 276 versos.

11.- *Cant de Ramon*. (Mallorca 1300?). És una de les seves composicions de més elevada força lírica i recull el procés de la seva conversió, la seva voluntat missionera, el seu anhel d'amor i algunes de les seves frustracions. Consta de 14 estrofes monorimes de sis versos de vuit síl·labes, amb un total, doncs, de 84 versos. (Sobre aquest poema vegeu: RAMON LLULL, *Lo desconhort. Cant de Ramon*. Edició a cura de JOSEP BATALLA. Tona 2004).

12.- *Medicina de pecat*. (Mallorca, juliol de 1300). Composició de tema moral i teològic. La més extensa de tota l'obra poètica lul·liana: consta de 5.872 versos en forma de noves rimades, de vegades feixugues, de vegades amb un lirisme notable.

13.- *Aplicació de l'Art general*. (Mallorca 1301). Composició de tema didàctic, amb un total de 1.131 versos de vuit síl·labes aparellats. Llull hi fa l'aplicació de les regles de la seva *Art general* a les diverses ciències particulars.

14.- *Lo Desconhort*. (Mallorca 1305). Composició autobiogràfica en 69 estrofes monorimes de dotze versos alexandrins, amb un total de 828 versos. L'obra reflecteix d'una manera dramàtica l'estat de desencís de l'autor davant de l'aparent fracàs en l'empresa que s'havia proposat de dur a terme. (Sobre aquest poema vegeu: RAMON LLULL, *Lo desconhort. Cant de Ramon*. Edició de JOSEP BATALLA. Tona 2004).

15.- *Lo Concili*. (Viena de França 1311). Composició escrita poc abans de la celebració del concili de Viena de França (del 16 d'octubre de 1311 al 6 de maig de 1312), que Llull, vell i desenganyat, esperava ja sense gaires il·lusions. Tanmateix, l'esperit ardorós del mestre, que s'inflama sobretot quan s'adreça al Papa i als alts dignataris eclesiàstics, es mostra tan decidit i enèrgic com en els millors temps de la seva plenitud. L'obra consta de 809 versos.

16.- *Proverbis d'ensenyament*. (després de 1309). Es tracta d'un conjunt de preceptes morals; l'obra, de poc valor artístic, consta d'un total de 450 versos escrits en noves rimades.

¹³ Les "Obres de Ramon Llull. Edició original", publicades a Palma de Mallorca, consten dels volums i obres següents: I. *Doctrina pueril. Libre del Orde de Cavalleria. Libre de clerecia. Art de confessió*. Ed. M. OBRADOR, 1906; II-VIII. *Libre de contemplació*. Ed. M. OBRADOR, M. FERRÀ, S. GALMÉS, 1906-1914; IX. *Blanquerna*. Ed. S. GALMÉS i M. FERRÀ, 1914; X. *Libre de Santa Maria. Libre de Benedicta tu*, 1915; XI-XIII. *Arbre de sciència*, 1917-1926; XIV. *Proverbis de Ramon. Mil proverbis. Proverbis d'ensenyament*, 1928; XV. *Libre de demostracions*, 1930; XVI. *Art demostrativa. Regles introductòries. Taula general*, 1932; XVII. *Art amativa. Arbre de filosofia desiderat*, 1933; XVIII. *Libre d'intenció*.

en curs la “Nova Edició de les Obres de Ramon Llull”, de les quals s’han publicat fins al present set volums, amb un total de deu obres.¹⁴ Cal recordar, així mateix, que els anys 1957 i 1960 apareguren a Barcelona dos volums amb les *Obres essencials*¹⁵ de Llull i que a la col·lecció barcelonina “Els Nostres Clàssics”, hi han aparegut set obres.¹⁶

Ramon Llull és un autor amb retòrica pròpia: com és sabut, el setembre de 1301 datava a Xipre la *Rhetorica noua*, escrita en català durant la seva estada al monestir de Sant Joan Crisòstom i posteriorment (1303) traduïda al llatí (la llengua en què l’obra se’ns ha conservat) a la ciutat italiana de Gènova. El fet en si és excepcional –únic en tota la història de la literatura catalana–, perquè tan pocs són els tractadistes de retòrica doblats de creadors com els autors que han produït, a banda de la seva obra literària, tractats amb l’exposició dels seus criteris estètics. Tanmateix, la retòrica lul·liana (amb arrels en obres anteriors com el *Libre de contemplació*, la *Doctrina pueril*, l’*Arbre de ciència* i l’*Aplicació de l’Art general*) té una personalitat pròpia que la singularitza dins el vast panorama dels manuals d’aquesta art: és una retòrica diferent de les de l’Antiguitat i també de les de l’Edat Mitjana, malgrat les concomitàncies que pugui tenir amb totes elles. Això és el que significa l’adjectiu “nova”, que la distingeix d’aquelles i alhora la inscriu dins l’esfera del “novell saber” que Llull confessava haver “atrobat”: un saber consistent a fer conèixer la veritat als infidels, que assoleix la seva formulació completa a l’*Ars magna praedicationis*.

Arbre de filosofia d’amor. Oracions e contemplacions. Flors. Oracions. Contemplatio Raymundi. Compendiosa contemplatio, 1935; XIX-XX. *Rims*, 1936-1938; [Els volums X-XX foren editats per SALVADOR GALMÉS]; XXI. *Libre de home. Libre de ànima racional. Libre dels àngels*. Ed. M. TOUS i R. GINARD I BAUÇÀ, 1950.

¹⁴ La “Nova Edició de les Obres de Ramon Llull”, publicada a Palma de Mallorca, consta dels volums i obres següents: I. *Llibre de virtuts e de pecats*. A cura de FERNANDO DOMÍNGUEZ REBOIRAS, 1990; II. *Llibre del gentil e dels tres savis*. A cura d’ANTONI BONNER, 2001 (segona edició, revisada); III. *Llibre dels articles de la fe*. A cura d’ANTONI JOAN PONS I PONS; *Llibre què deu hom creure de Déu*. A cura de JORDI GAYÀ ESTELRICH; *Llibre contra Anticrist*. A cura de GRET SCHIB TORRA, 1996; IV. *Lògica nova. Doctrina e manera d’aplicar lògica nova a la ciència de dret e de medicina*. A cura d’ANTONI BONNER, 1998; V. *Començaments de medicina. Tractat d’astronomia*. A cura de LOLA BADIA, 2002; VI. *Començaments de filosofia*. A cura de FERNANDO DOMÍNGUEZ REBOIRAS. Amb la col·laboració d’EUGÈNIA GISBERT, 2003. VII. *Doctrina pueril*. Edició crítica de JOAN SANTANACH I SUÑOL, 2005.

¹⁵ El volum I conté: Nota editorial (pp. 11-15), Pròleg, I – Vida, 1. *Introducció biogràfica*, per JOAQUIM CARRERAS I ARTAU (pp. 19-29), 2. *Vida coetània*, introducció i comentaris per MIQUEL BATLLORI, S.I. (pp. 31-54), II – Obra i fortuna, 1. *L’obra i el pensament de Ramon Llull*, per TOMÀS CARRERAS I ARTAU (pp. 55-68), 2. *El lul·lisme*, per JOAQUIM CARRERAS I ARTAU (pp. 69-84), III – Obra literària, *L’expressió literària en l’obra lul·liana*, per JORDI RUBIÓ (pp. 85-110). Edicions: 1. *Libre d’Evast e d’Aloma e de Blanquerna*. *Introducció* per JOAN PONS I MARQUÈS (pp. 111-307), *Libre de meravelles*. *Introducció* per MIQUEL BATLLORI, S.I. (pp. 311-511), *Libre qui es de l’orde de cavalleria*. *Introducció* per PERE BOHIGAS (pp. 513-545), *Arbre de ciència*. *Introducció* per TOMÀS i JOAQUIM CARRERAS I ARTAU (pp. 547-1046), *Libre del gentil e los tres savis*. *Introducció* per S. GARCÍAS PALOU, prev. (pp. 1047-1142), *Libre de sancta Maria*. *Introducció* per ANDREU CAIMARI, prev. (pp. 1143-1242), *Libre dels mil proverbis*. *Introducció* per ANTONI COMAS (pp. 1243-1269), *Poesies*. *Introducció* per JOSEP ROMEU I FIGUERAS (pp. 1273-1348). El volum II conté: *Arbre de filosofia d’amor*. *Introducció* per JORDI RUBIÓ (pp. 11-84), *Libre de contemplació*. *Introducció* per ANTONI SANCHO i MIQUEL ARBONA (pp. 85-1269), *Del naixement de Jesús infant*. *Introducció* per LLORENÇ RIBER (pp. 1273-1295). Apèndix. *La llengua de Ramon Llull*, per ANTONI BADIA I MARGARIT i FRANCESC DE B. MOLL (pp. 1299-1358), *Orientacions bibliogràfiques sobre Ramon Llull i el lul·lisme*, per MIQUEL BATLLORI (pp. 1359-1376), *Glossari de mots*, per JOSEP ROMEU I FIGUERAS (pp. 1377-1395).

¹⁶ Dins la “Col·lecció A”: *Llibre d’amic e Amat*. *Llibre d’Ave Maria*, núm. 14, 1927 (a cura de MARÇAL OLIVAR i SALVADOR GALMÉS). (El *Libre d’amic e Amat* fou publicat així mateix al vol. III del *Libre de meravelles*); *Libre de meravelles*, vol I, núm. 34, 1931; vol II, núm. 38, 1932; vol. III, núm. 42, 1933; vol. IV, núms. 46-47, 1934, tots ells a cura de SALVADOR GALMÉS; *Libre d’Evast e Blanquerna*, vol. I, núm. 50-51, 1935, vol. II, núm. 58-59, 1947, vol. III, núm. 74, 1954, vol. IV, núm. 75, 1954, tots ells a cura de SALVADOR GALMÉS; *Doctrina pueril*, núm. 104, 1972 (a cura de GRET SCHIB); *Arbre de filosofia d’amor*, núm. 117, 1980 (a cura de GRET SCHIB); *Llibre de l’orde de cavalleria*, núm. 127, 1988 (a cura d’ALBERT SOLER I LLOPART). Dins la “Col·lecció B”: *Libre d’amic e Amat*, núm. 13, 1995 (a cura d’ALBERT SOLER I LLOPART).

La retòrica lul·liana se sosté sobre quatre grans puntals: l'*ordre*, la *bellesa*, la *ciència* i la *caritat*, en els quals es troba contingut i exposat el conjunt de la seva teoria. La finalitat de l'*ordre* és aconseguir una comunicació pacífica i amistosa entre els parlants i els oients. Amb la *bellesa* s'obté l'ornament dels mots. La *ciència* presenta els principis i les regles de l'*Art general*, en els primers dels quals "són contingudes totes les matèries per al discurs" i en les segones l'autor exposa "tot allò que es pot preguntar sobre els mots". Al darrer apartat, s'hi dóna la doctrina de l'ornamentació dels mots per mitjà de la caritat.

En va hi cercarà el lector l'anàlisi dels gèneres de discurs, la teoria dels tres tipus d'estil o la descripció dels trops i de les figures; per a Llull tota la bellesa dels mots depèn de llur significat: "[...] pus bell nomenar fa apostoli que cardenal, e cardenal que bisbe, e bisbe e religiós que clergue, e pus bell nomenar fa burgès que pagès, e cavaller que burgès, e comte que cavaller, e príncep que comte, e rei que príncep, e emperador que rei [...]"¹⁷ Una cosa semblant ocorre amb el ritme de la prosa, que és obtingut no pas a base de la combinació dels accents a les places del *cursus*, sinó per mitjà de l'adequada ordenació de les idees.

Llull dóna, en canvi, una gran importància a les semblances o exemples i als proverbis. Els uns i els altres ocupen la major part del segon capítol de la seva retòrica. Hàbilment presentats mitjançant el lligam del *locus amoenus*, formen els tòpics de què l'autor se serveix per a l'exposició de les seves doctrines filosòfiques i teològiques i alhora per a l'embelliment del conjunt del discurs.

El paisatge idealitzat és omnipresent en les obres de Llull: sigui sota la forma de prat amb font i ocells i animals de tota mena, com en el *Libre del gentil e los tres savis*,¹⁸ i fins amb la presència de pastors, com en el *Libre de meravelles*,¹⁹ sigui sota la forma de simple boscatge, com al *Desconhort*,²⁰ sigui encara sota la imatge simbòlica de l'arbre, característicament lul·liana (recordem d'una manera especial l'*Arbre de ciència*, amb les seves múltiples representacions i manifestacions).

Aquests mateixos elements, combinats amb altres de nous, com la ciutat, la presó, la malaltia, els sentits del cos o fins la folia, es troben al *Libre d'amic e Amat*, però en aquesta obra tota llur significació simbòlica per via de metàfora es troba al servei de l'explicació de l'activitat de les potències de l'ànima (memòria, enteniment i voluntat) com a reflex de l'amor de Déu. És el que ocorre també amb la resta dels

---

¹⁷ Cf.: *Libre de contemplació*, cap. 359, 20, dins OE II, p. 1217. A l'*Ars generalis ultima*, cap. 100, diu: "[...] cum aprilis et maius sunt pulchriora uerba quam quando dicitur october et nouember, eo quod signant flores et folia et auium cantum et renouationem temporum et rerum generabilium. Hoc idem potest dici de fontibus, fluminibus, riuulis, pratis, arboribus, umbris et huiusmodi, quae sunt pulchra uocabula secundum sensum et imaginationem".

¹⁸ Al mateix pròleg, Llull parla de les consideracions que el gentil es feia d'anar-se'n a una terra estranya "e pensà que se n'anàs en una gran forest, la qual era aondosa de moltes fonts, e de molts bells arbres fruiters, per los quals lo cor podia haver vida. En aquella selva havia moltes bèsties e moltes aus de diverses maneres; e per açò cogità d'estar en aquell ermitatge, per veer e odorar les flors, e per la bellea dels arbres e de les fonts e de les herbes aemà's d'haver alcun refrigeri a sos greus pensaments, qui molt fort lo turmentaven e-l treballaven. / Quan lo gentil fo en lo gran boscatge e viu les riberes e les fonts e los prats e que en los arbres foren aucells de diverses linatges qui cantaven molt douçament, e sots los arbres hi havia cabirols, cervos, gatses, lebres, conills e moltes d'altres bèsties qui eren molt plasers a veer, e que los arbres eren carregats de flors e de fruits de diverses maneres d'on eixia molt plasant odor, se volc consolar e alegrar en ço que veïa e oïa e odorava [...]" Dins: OE I, p. 1057-1058.

¹⁹ Al pròleg, l'autor diu que Fèlix, en haver pres comiat del seu pare i amb la doctrina que aquest li havia donat "anava per los boscatges, per munts e per plans, per erms e per poblats, e per prínceps, e per castells e per ciutats; e meravellava's de les meravelles qui són en lo món"; i després, al capítol I del llibre I, l'autor diu que Fèlix "fo en un gran boscatge", on "encontrà una asalta pastoressa qui guardava bestiar" i no tenia por dels llops. [OE, I, p. 319]

²⁰ A l'estrofa IV, v. 41 el poeta diu: "me n'ané en un boscatge [...]"

tractats místics lul·lians, entre els quals es troben l'*Art amativa*, les *Flors d'Amor* i l'*Arbre de filosofia d'Amor*.

Una de les condicions perquè el discurs sigui bell i adornat és que tingui bells exemples intercalats en els llocs adients. Aquests *eximplis*, anomenats també *semblances*, poden anar referits a les coses naturals (espirituals –com Déu i els àngels– o corporals –com el cel, la terra i els animals–) o a les morals (les virtuts i els vicis). Es troben escampats per totes les obres lul·lianes i solen anar seguits de la seva explicació:

En una terra –diu l'ermità del Libre de meravelles– havia un rei qui molt amava justícia; e sobre sa cadira reial havia fet un braç d'home qui era de peira, e en sa mà tenia una espasa, e en la punta de l'espasa estava un cor qui era d'una peira vermella, a significança que lo cor del rei havia volentat a moure lo braç que mugués l'espasa, que justícia significava. E esdevenc-se que per una gran serpent lo palau fo jaquit, e null hom no hi poc habitar. E un jorn entrà un sanct hom en aquell palau, lo qual cercava on pogués fer penitència e contemplar Déu, e viu lo braç e l'espasa, e lo cor qui en la espasa estava. Molt se meravellà d'açò que lo braç e l'espasa, e lo cor significava; emperò tan longament cogità en aquella figura, d'entrò que apercebé ço per què aquella figura era feta.

–Sènyer –dix Fèlix–, aquesta semblança que vós diets, què significa?–. –Bell amic –dix l'ermità–, considerar devets que aquest món és per alcuna ocasió de bé; car sens ocasió de bé no poria ésser tan bell món com aquest. E, si Déus res no era, seria lo món per ocasió de mal, car més seria de mal que de bé. E car bé se cové ab ésser, e mal se cové ab no ésser, és semblant que ço per què lo món és bo, és Déu; e açò per què lo món seria major en mal que en bé, seria no ésser Déu, sens l'ésser del qual tot quant és seria debades, e seguir-s'hia que bé fos per ço que fos mal, e mal seria per si mateix, e seria la fi de bé, e açò és inconvenient; per lo qual és declarat Déus ésser–.²¹

De vegades, però, les semblances són més que difícils i a primera vista no donen una resposta satisfactòria a les preguntes del recercador. Això és el que ocorre al capítol XIV del *Libre de meravelles*, on Fèlix es queixa de l'aparent manca de connexió amb el tema que es tracta, és a dir, la definició de la naturalesa de l'àngel. Per aquesta raó retreu a l'ermità: “Molt me meravell de vostres eximplis, car vijares m'és que no fassen res al propòsit de ço que us deman”. Tan sorprenent com la perplexitat de l'errabund és la resposta del religiós, que, sense fer cap mena de concessions a la facilitat i mantenint-se al cim de la seva elevació, confessa:

“Cientment vos faç aitals semblances per ço que vostre enteniment exalcets a entendre”. I a la fi rebla el seu parlament amb aquestes paraules tan enrevessades i tan clares alhora: “Car on pus escura és la semblança, pus altament entén l'enteniment qui aquella semblança entén”.²²

---

²¹ OE, I, p. 320.

²² OE, I, p. 346. MARTÍ DE RIQUER, *Història de la literatura catalana. Part antiga*. Vol. I, Barcelona 1984 (4), 348-349, reflexionant sobre aquest passatge, diu: “La ‘semblança escura’ és, doncs, la més eficaç, i això no és una paradoxa, sinó una conclusió basada en una experiència per la qual tots passem diàriament. Si llegim un escrit clar, que no exigeix cap esforç per a ésser entès, el més probable és que aviat n'oblidem el contingut; en canvi, un text obscur, que ens obliga a esforçar la intel·ligència i l'enginy

Llull concep els proverbis com a introducció a les paraules de l'orador, al qual confereixen valor i seny, alhora que li donen els mitjans per a la disposició i l'ornament del discurs. A la *Rhetorica noua* (i també als *Proverbis de Ramon*) els defineix com a “breu proposició que conté en si molta sentència” i al *Libre de mil proverbis* com a “estrument qui breument certifica veritat de moltes coses”. Atorga, d'altra banda, una importància estratègica al proverbi, que proporciona a l'orador “matèria a parlar de totes bones costumes, donant per ells exempli al començament de ses paraules”. Una mostra ben vistosa de com cal combinar els exemples i els proverbis es troba al quart capítol de la retòrica lul·liana, on l'autor exposa fins a deu proverbis, cadascun dels quals és comentat tot seguit per mitjà de l'exemple corresponent.

Tot d'altres artificis,²³ encara, són emprats per Llull per a la construcció de la seva prosa, com ara, per exemple, la insistent repetició d'alguns mots,²⁴ certs jocs verbals²⁵ presents al *Libre d'amic e Amat*, el recurs de la rima en textos de prosa²⁶ i la inversió de l'ordre lògic de la frase, segurament una reminiscència de la sintaxi llatina. I també, encara, l'ús continu de les antítesis, les semblances i les associacions d'idees, que es tornen més brillants a causa de llur proximitat.

Considerada des d'un punt de vista estrictament lingüístic,²⁷ la prosa lul·liana és un exemple de perfecció insòlit fins al seu temps. Amb Llull el català adquireix

---

per a capir-lo, un cop l'hem comprès resta gravat de tal manera en la nostra ment, que difícilment l'oblidarem [...]. Ramon Llull, doncs, no tan solament defensa l'obscuritat, ans encara la considera necessària per a l'expressió del que és subtil. Propugna l'obscuritat de la similitud i lloa l'obscuritat dels profetes. La similitud, o semblança, és un recurs fonamentalment literari i concretament poètic: els profetes s'expressaren com a poetes, *vates*.”

²³ “Petits artificis estilístics”, els anomena JORDI RUBIÓ, *L'expressió literària en l'obra lul·liana*, dins: *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona 1985, 298-299.

²⁴ “Glòria est, Amat, de ma glòria; e ab ta glòria e n ta glòria dónes glòria a ma glòria, qui ha glòria de ta glòria. Per la qual tua glòria, me són glòria equalment los treballs e los languiments qui m vénen per honrar ta glòria, ab los plaers e ls pensaments qui m vénen de ta glòria”. *Libre d'amic e Amat*, 291; “[...] ab secret té l'amic secret los secrets de son amat, e ab secret los revela, e ab revelació los té secrets”, *ibid.*, 74.

²⁵ “Demanaren a l'amic quina cosa era perseverança. Dix que perseverança era benança e malança en amic perseverant en amar, honrar, servir son amat ab fortitudo, paciència, sperança”. *Libre d'Amic e Amat*, 63; “Demanaren a l'amic qual cosa era benança. Respòs que malança sostenguda per amor”, *ibid.*, 65; “Moria l'amic per plaer e vivia per languiments. E ls plaers e ls turments s'ajustaven e s'unien en ésser una cosa mateixa en la volentat de l'amic. E per açò l'amic en un temps mateix moria e vivia”, *ibid.*, 189; “Loava l'amic son Amat e dehia que ell havia trespassat on, cor ell és là on no pot atènyer on. E per açò, con demanaren a l'amic on era son amat, respòs: ‘És’, mas no s sabia on; emperò sabia que son amat és en son remembrament”, *ibid.*, 212.

²⁶ Vegeu: JORDI RUBIÓ i BALAGUER, “Sobre la prosa rimada en Ramon Llull”, *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, V, Madrid 1954, 307-318, dins: *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona 1985, 234-247, on dona mostres d'aquest recurs en diverses obres lul·lianes, per exemple: “E doncs, reyna què farets? No'm darets ne'm perdonarets, ni d'açò que us deman per amor e per honor de vós e de vostre fill, no me'n exoyrets? Ah, reyna que si farets!” (*Libre de Sancta Maria*, 9, 9); “Aor-vos, Senyor, en vostra nativitat e car en pobre lit fos nat e posat e ab pobres draps abrigat. De aquella pobretat me ret loador e servidor, e per sa amor de pobretat me enamor per ço que sia ric de vostra amor” (*Libre de home*, 2, 3). De vegades, sembla que Llull se serveix fins i tot de les rimes assonants: “Vós sots ruís e rosa, e viola, diaman, englantina qui'ls peccadors atrau e tira a medicina. Vós sots castell en qui hom se defén a peccat [...] palau on està tot bé e de qui tot mal és luyat e no ve [...]” (*De pregàries*, 11). També es troben rimes en textos lul·lians escrits en llatí: “Deus, cum tua virtute virtuosissima facimus istum librum qui est de tua trinitate trinissima” (*Liber de trinitate trinissima*, ROL I, 291) o bé: “Deus, cum tuo altissimo vigore incipit liber qui est de Deo maiore et Deo minore” (*Liber de Deo maiore et Deo minore*, ROL I, 489).

²⁷ Pel que fa a aquesta qüestió, vegeu: ANTONI BADIA i MARGARIT i FRANCESC DE B. MOLL, *La llengua de Ramon Llull*, dins: OE II, 1299-1358 (la part d'aquest estudi redactada pel segon es troba a: FRANCESC DE B. MOLL, *Textos i estudis medievals*, Barcelona 1982, 123-163); FRANCESC DE B. MOLL, *Notes per a una valoració del lèxic de Ramon Llull*, “Estudios lulianos”, I, 1957, 157-206, dins: FRANCESC DE B. MOLL, *Textos i estudis medievals*. Barcelona 1982, 165-220; MARTÍ DE RIQUER, *op. cit.*, 339-352.

plenament la categoria de llengua literària: una llengua, tant pel que fa al lèxic com pel que fa a la sintaxi, madura, depurada i apta indefinidament per a l'expressió de tota mena de pensaments i de sentiments, adequada a tots els àmbits de la vida, tant de les persones en concret com de la societat en general; una llengua capaç de servir alhora per a la comunicació dels afectes més humils i quotidians i per al relat de les més elevades especulacions de caràcter filosòfic, teològic i místic.

El lèxic de la prosa de Llull és ric i divers, amb un total d'uns 7.000 mots amb personalitat estructural i semàntica pròpia, abundant en cultismes i en mots tècnics, mancat gairebé, a diferència del que ocorre amb la seva poesia, de provençalismes i provist d'alguns termes propis del parlar de Mallorca,²⁸ on viuen encara avui dia. En síntesi, de tot el conjunt del lèxic lul·lià, el 52 % és format per mots genuïnament catalans, el 18 % per llatinismes,²⁹ el 20% per mots derivats dins el català, el 7 % per mots emprats només per Llull,³⁰ el 2 % per noms propis, l'1 % cent per provençalismes i alguns arabismes.³¹

Llull es veié, de vegades, obligat a incorporar mots presos directament del llatí i fins a crear-ne de nous.³² Al *Pròleg de l'Art amativa*, referint-se a la necessitat d'aquests mots per a determinades expressions, deia: "E cor havem fretura de vocables qui no són en vulgar, cové-nos usar alguns vocables qui són en latí, e encara d'alcunes paraules estranyes qui no són en ús en vulgar ni en latí." D'antuvi, podria semblar que el recurs a aquesta mena de vocables –anomenats pel mestre, com acabem de veure, "paraules estranyes" o també "paraules novelles" en català i "uerba inusitata"³³ en llatí– troba l'origen en la retòrica i, per tant, el seu ús fóra determinat per l'afany d'aconseguir la bellesa del discurs. Això és el que es podria desprendre de la lectura del *Libre de contemplació* (cap. 359, 26), on explica:

"[...] car per ço car l'ànima racional no s pot sadollar en est món e desija son compliment, per açò s'adelita més home com ou paraules novelles e estranyes, car ha entenció que per aquelles pusca mills venir a açò que desija, que per les paraules que ha acostumades d'oïr en les quals ni per les quals no pot atrobar compliment a sa ànima. On, per lo plaer que l'ànima ha com hom ou novelles raons e demostracions, per açò són les paraules embellides en aquell qui les diu; car així com la cosa és pus substancial com se diu sobre l'ésser que no fa com se diu sobre *bene esse*, enaixí tota paraula novella estranya s'acosta mills al

²⁸ Francesc de B. Moll diu : "repassant el lèxic lul·lià, hi trobam una vintena de paraules que actualment són usades únicament a les Balears i que en certa manera testifiquen la condició insular del Mestre" (*op. cit.*, p. 181). Així mateix, Llull deixà escrits dins les seves obres "alguns mots que avui són dialectalismes, però usats a altres comarques i no a les Balears" (*ibid.*, p. 183).

²⁹ Francesc de B. Moll compta en les obres lul·lianes, encara, més de 100 hel·lenismes, que l'autor "va aprendre per via del llatí, i especialment de tres fonts llatines: el llenguatge de l'Església, el dels escolàstics i el dels tractadistes científics (de medicina, astrologia, etc.)". (*ibid.*, p. 193).

³⁰ Cf. F. de B. Moll, *op. cit.*, nota 19, p. 205.

³¹ Francesc de B. Moll diu que "tal vegada no passin de dues dotzenes". (*ibid.*, p. 210).

³² Per a aquest apartat, vegeu: ANTONI BADIA I MARGARIT I FRANCESC DE B. MOLL, *op. cit.* nota 19, p. 1355-1358; també: PERE VILLALBA I VARNEDA, "El llatí de Ramon Llull [I]", Homenatge a Miquel Dolç. Actes del XII Simposi de la Secció Catalana i I de la Secció Balear de la SEEC. Palma, 1 al 4 de febrer de 1996, Palma de Mallorca 1997, 445-449; i també: MARTA M.M. ROMANO, *Introduzione* a l'edició de l'obra de Ramon LLULL, *Ars amativa boni*, a ROL XXIX, 98-107.

³³ Cf.: *Ars mystica*, prol., dins: ROL V, p. 288: "uerbis inusitatis". De fet, Llull creà aquests mots nous tant en les seves obres de redacció catalana com en les de redacció llatina, les quals tingueren sempre com a substrat el català. Vegeu també: CHARLES LOHR, "Der Naturbegriff Ramon Lulls", *Kontinuität und Transformation der Antike im Mittelalter. Veröffentlichung der Kongressakten zum Freiburger Symposium des Mediävistenverbandes. Herausgegeben von Willi Erzgräber. Sigmaringen. 1989, 159-168.*

desig de l'ànima qui desija ço que no ha, que no fan les paraules velles que l'ànima ha usades en aquelles coses en què l'ànima no atroba son compliment”.³⁴

Tanmateix convé recordar que Llull es va veure forçat a inventar aquestes paraules per tal de satisfer a les necessitats d'expressió dels seus conceptes filosòfics i teològics. Així, davant la manca de mots adequats a la designació dels tres *correlatius* en l'eficiència de totes les dignitats divines (bonesa, grandesa o magnificència, eternitat, poder, saviesa, voluntat, virtut, veritat, glòria),³⁵ Llull, inspirat versemblantment en certes formes verbals aràbigues,³⁶ creà mots nous modificant el radical català o llatí del nom amb què cadascuna d'aquelles és significada mitjançant els sufixos *-ificatiu*, *-ificable* i *-ificar*, segons que els mots concrets haguessin d'ésser agents (potencials o actuals) o productes de l'acció (també potencials o actuals) o bé expressessin aquesta acció respectivament. Vet aquí la manera com ho explicava ell mateix en un sermó pronunciat a Tunis: “[...] axi com en la bonesa de Deu podem dir bonificatiu, bonificable e bonificar, e en magnificència, magnificatiu, magnificable e magnificar e així de les altres consemblants dignitats [...]”.³⁷ El mateix procediment seguia per a la creació d'altres mots amb sentit abstracte (magnificativitat, magnificança, magnificament, magnificabilitat, magnificació) o circumstancial (magnificativament, magnificablement, magnificadament). De fet, no hi ha cap mena de dubte que sonen ben estranyes paraules com les següents: amabundós, bonaundós, bonós, bonant, bonar, bonat, bonable, magnaondós, magnós, magnant, magnar, magnat, magnable, eternaundós, eternós, eternejant, eternejat, eternable, intel·lectificar, intel·lectissimant, intel·lectissimitat, intel·lectissimat, intel·lectissimar, bonificabilissimar..., totes elles tan pròpies i exclusives de Ramon Llull, tan característicament i peculiarment seves, que mai més no les ha emprades ningú.

D'altra banda, deixant a part els nombrosos cultismes de procedència llatina o grega, els elements de base del lèxic lul·lià són els de l'ús popular, encara avui dia en molt bona part vivents, per més que alguns siguin considerats arcaïsmes per la seva forma, pel seu significat o per la seva manca d'existència en l'actualitat.³⁸

Al seu torn, la sintaxi de Llull presenta molts dels trets constatables en el funcionament de l'actual, bé que en tot moment la construcció de la frase estigui

---

³⁴ OE II, p. 1218.

³⁵ En llatí: *bonitas, magnitudo, duratio, potestas, sapientia, uoluntas, uirtus, ueritas, gloria*.

³⁶ Cf.: *Liber correlatiuorum innatorum*, dins: ROL VI, 128-152. Al *Compendium seu commentum Artis demonstratiuae*, dins: *Beati Raymundi Lulli Doctoris Illuminati et Martyris Operum*, Magúncia 1722, III, 160, es troba la recomanació feta per Llull als estudiosos, en el sentit que “*addiscant hunc ipsum modum loquendi arabicum, ut infidelium oppositionibus obsistere noscant. Declinare namque terminos figurarum dicendo sub conditionibus bonitatis bonificatiuum, bonificabile, bonificare, bonificatum [...], et sic de quibuscumque aliis propriis terminis huius Artis [...], non est multum apud Latinos sermo consuetus*”. El procediment, tanmateix, no és del tot estrany al geni de la llengua llatina. Sant Agustí, per exemple, en va fer ús, si bé sense arribar a la complicació lul·liana, al *De Trinitate* en diverses ocasions, de les quals remarcuem especialment aquesta del llibre IX, IV, 8: “*Nam et mens est utique in se ipsa quoniam ad se ipsam mens dicitur, quamuis noscens uel nota uel noscibilis ad suam notitiam relatiue dicitur; amans quoque et amata uel amabilis ad amorem referatur quo se amat. Et notitia quamuis referatur ad mentem cognoscentem uel cognitam, tamen et ad se ipsam nota et noscens dicitur; non enim sibi est incognita notitia qua se mens ipsa cognoscit*.” ¿Va arribar a llegir mai Llull un text com aquest? ¿En va prendre, potser, model?

³⁷ Vegeu: *Vida e actes del reuerend mestra Ramon Llull*, dins: *Vida de Ramon Llull. Les fonts escrites i la iconografia coetànies*, citat a la nota 5, p. 20. El mateix es diu en l'original llatí de la *Vida coetània*: “*Actus bonitatis dico bonificatiuum, bonificabile, bonificare; actus etiam magnitudinis sunt magnificatiuum, magnificabile, magnificare, et sic de aliis omnibus diuinis dignitatibus*.” *Vita coetanea*, 26, dins: ROL VIII, 290.

³⁸ Sobre aquest punt, vegeu: ANTONI BADIA I MARGARIT I FRANCESC DE B. MOLL, *op. cit.*, p. 1351-1353.

supeditada als més elevats interessos de l'autor.³⁹ El primer tret a remarcar, doncs, és el reflex en la construcció de la frase lul·liana de la llengua parlada, amb un dels seus elements més característics: l'anacolut.⁴⁰ Així mateix, és de procedència popular l'atracció en comptes de l'ús adverbial;⁴¹ i, encara, la tendència pròpia de la parla afectiva a convertir en pronominals verbs que objectivament no ho són⁴² o a expressar l'impersonal mitjançant la segona persona.⁴³ D'altra banda, la prosa de Llull deixa veure tot sovint la influència de la llatina: la construcció de verbs amb dos acusatius,⁴⁴ l'ús de *cum* amb subjuntiu⁴⁵ i també l'ús sovintejat dels adverbis en *-ment*.⁴⁶ L'ordre dels mots, en fi, ofereix una sèrie de trets ben peculiars de l'estil lul·lià: la seva frase molt sovint segueix la llei de la inversió, consistent a col·locar el subjecte després del verb, quan l'oració no comença amb el subjecte;⁴⁷ de vegades, anteposa a la resta l'element que es vol remarcar;⁴⁸ sovint tendeix a col·locar el verb a la fi de la frase;⁴⁹ separa elements sintàcticament correlatius, com el relatiu i el seu antecedent,⁵⁰ o bé, encara, interposa un element oracional entre altres membres de la frase que constitueixen una unitat lògica.⁵¹

És així com Ramon Llull es va fer un estil propi, personal i vigorós, en una llengua que, acabada de sortir dels primers balbuceigs, modelava en la diversitat de tots els seus matisos: per mitjà d'una obra tan vasta, densa i profunda com rica en temes i en doctrina, el savi mallorquí donà tremp a l'expressió popular i, amb un meravellós, admirable i extraordinari domini de l'art, establí per a l'esdevenidor els fermes fonaments de la forma literària clàssica de la llengua catalana.

(recebido para publicação em 23-12-08; aceito em 5-01-09)

³⁹ Sobre aquest punt, vegeu: ANTONI BADIA I MARGARIT i FRANCESC DE B. MOLL, *op. cit.*, p. 1347-1350.

⁴⁰ “aquell rey per una mantida que dix al emperador, li tolch l'emperador son regne”, *Llibre de meravelles*, cap. 120, dins: OE I, p. 505. En aquesta frase, “aquell rey” apareix com a subjecte, quan, en realitat és regit pel verb “tolch”.

⁴¹ “cau de moltes grans altees en molts grans baxaments”, *Arbre de ciència*, setena part, *De l'arbre imperial*, cap. I, dins: OE I, 664. Hauria de dir: “cau de molt grans altees en molt grans baxaments”.

⁴² “la honor qui's cové ésser feta a cavaller”, *Libre qui és de l'orde de cavalleria*, pròleg, dins: OE I, 527, on sembla que hauria de ser: “qui cové”.

⁴³ “Noblesa de coratge no la demans a la boca, car tota hora no diu veritat; ni no la demans a honrats vestiments, car sots alcun honrat mantell està vil cor e flac on ha malvestat e engan. Ni noblea de coratge no la demans a cavall, car no-t porà respondre; ni no demans noble cor a guarniments ni amès, car dins los grans guarniments pot ésser volpei cor e malvat. On, si vols trobar nobilitat de coratge, demana-la a fe, esperança, caritat, justícia, fortitudo, leialtat, e a les altres virtuts, car en aquelles està noblea de coratge; e per aquelles, noble cor de cavaller se defèn a malvestat e a engan e als enemics de cavalleria.” *Libre que és de l'orde de cavalleria*, Terça part, dins OE I, 535.

⁴⁴ “un rei qui era molt savi havia dos fills, e a l'un el fèu ensenyar filosofia e teologia [...]”, *Libre de sancta Maria*, cap. XVI, dins OE I, 1202, on avui diríem: “li fèu ensenyar filosofia”.

⁴⁵ “[...] com açò sia enaix [...]”, *Libre del gentil e los tres savis*, Llibre IV, Del sisè article, De caritat e ira, dins OE I, 1125.

⁴⁶ Llull usa d'aquests adverbis en ocasions que podria resoldre d'altres maneres; per exemple, a “[...] ans plorà denant ell longament [...]”, *Libre de meravelles*, cap. 94, De consolació e desconsolació, dins OE I, 464, es podia haver servit de “molta estona” o d'alguna altra expressió semblant.

⁴⁷ “en aquest pas pot hom conèixer la gran natura [...]”, *Arbre de ciència*, Catorzena part, IV, 2, D'espíració, dins OE I, 785.

⁴⁸ “[...] e trobà que massa hi havia mesa sal la serventa [...]”, *Libre de sancta Maria*, cap. XXIII, dins OE I, 1221.

⁴⁹ “E si humilitat, qui-t davallà, te pujàs, com gran föres!”, *Libre del gentil e los tres savis*, D'oració, dins OE I, 1135.

⁵⁰ “Dementre que-l lop menjava l'anyell, un corb e un colom estaven en un arbre, qui hagren oïdes les paraules que l'ovella hac dit al lop [...]”, *Arbre de ciència*, Quinzena part. De l'arbre exemplifical, III, 4, dins OE I, 810, on són correlatius *un lop e un colom i qui*.

⁵¹ “[...] quan lo gentil hac tan bé enteses e retengudes lurs paraules [...]”, *Libre del gentil e los tres savis*, Llibre quart, De la fi d'aquest libre, dins OE I, 1134, on *tan bé* és un element intercalat entre els dos elements dels temps compostos del verb.